ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ І ЗАКОНІВ ПРАВИЛЬНОГО МИСЛЕННЯ

ПОНОМАРЕНКО Тетяна Олександрівна - завідувач науково-видавничого відділу комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8595-8044
e-mail: kravchenko.t.o@gmail.com
УДК 162
DOI 10.32782/NP.2023.2.33

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, виокремлено ключові принципи правильного мислення. Аргументовано, що закони правильного мислення являють собою нормативно принципову вимогу, що встановлює логічні правила та обмеження, які регулюють процес мислення з метою досягнення обґрунтованих та логічно вірних висновків.

Ключові слова: мислення, правильне мислення, логіка, принципи, закони правильного мислення.

Постановка проблеми

Проблема правильного мислення актуалізується в умовах воєнного стану в Україні, коли на різних рівнях, у різноманітних сферах життєдіяльності важливо приймати правильні, виважені, доречні рішення. Важливість правильного мислення обумовлена тим, що воно: допомагає досягти більш точного розуміння ситуації або проблеми, дозволяє розділити факти від спекуляцій і уникати помилкових висновків; аналізувати складні ситуації і розв'язувати проблеми ефективно, знаходити раціональні шляхи вирішення проблем, шукати альтернативні рішення і оцінювати їх наслідки; спонукає до критичного аналізу і оцінки інформації; допомагає уникнути помилок і неточностей у рішеннях і висновках. А від так, правильне мислення сприяє логічному розумінню залежностей і зв'язків між різними факторами, що допомагає уникати неточних або неправдивих висновків. Особливо питання правильного мислення загострюється в умовах існуючого та наростаючого у суспільствах постмодерну міжчасового розриву й конфлікту[1].

Стан дослідження проблеми

Окремі теоретичні аспекти пов'язані із опрацюванням сутності та змісту правильного мислення у своїх наукових працях розглядали: О. О. Бандура, М. С. Бліхар, О. І. Гвоздік, А. Є. Конверський, В. В. Левкулич, О. І. Матвієнко, М. М. Олексюк, В. Ю. Свищо, Б. Б. Шандра та багато інших. Глибоко усвідомлюючи значну роль проведених досліджень у формуванні комплексного розуміння досліджуваної проблематики, ми зауважимо, що в науковій літературі все ще потребують глибинного осмислення у новітніх реаліях питання основних принципів і законів правильного мислення.

Мета і завдання дослідження

Мета статті спрямована на розкриття змісту основних принципів та законів правильного мислення. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: встановити коло принципів правильного мислення; надати характеристику законам правильного мислення.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у статті дістала подальшого розвитку характеристика принципів і законів правильного мислення.

Виклад основного матеріалу

Мислення є надскладною категорією, яка знаходиться на стику одразу декількох наук та набуває для загальної теорії проведення наукових досліджень значення того потоку, стимулу, рушія зародження самих наукових досліджень.

Сутність мислення осягається в межах кількох наук — філософії, психології, фізіології вищої нервової діяльності, кібернетики тощо. Наприклад, у такій частині філософії, як гносеологія, формуються такі важливі положення про мислення: мислення й свідомість є функцією мозку і відображають процеси і явища об'єктивного світу; це відображення здійснюється за допомогою відчуттів, сприйняття, уявлень, пам'яті, міркувань; мислення є опосередкованим і узагальненим відображенням дійсності і здійснюється в логічних формах понять, суджень, умовиводів [2].

Частково поділяючи запропонований глибокий підхід до мислення, ми водночас хотіли б доповнити запропоновані форми вираження мислення також категоріями «ідеї» та «цінності». Світ ідей виступає невичерпним джерелом для сприйняття світу та його розвитку на підставі усвідомлення новітніх його особливостей чи шляхів перебудови. Роль цінностей у мисленні полягає у тому, що вони закладають вектор для активізації мислення і водночас виступають його продуктами у ході глибокого усвідомлення людиною навколишніх явищ і процесів.

В. О. Лєбєдєв пропонує виділяти такі риси правильного мислення [3]:

- визначеність мислення – це визначеність значень, термінів та понять, які використовуються в міркуваннях, розуміння сенсу тих чи інших тверджень, точність положень і формулювань, що висуваються;

- послідовність мислення – стверджуючи будь-що, людина не може одночасно приймати щось несумісне з цими твердженнями. З іншого боку, вона повинна приймати наслідки своїх тверджень. Також послідовність мислення означає вміння вибудувати ланцюжок міркування, де кожна наступна ланка залежить від попередньої;

- доказовість – означає, що всі твердження, що нами висуваються, повинні бути обґрунтованими. Не можна приймати будь-що, не маючи на те достатніх підстав.

Можемо окремо виділити структурованість мислення як необхідність дотримання певної структури побудови думки, пов'язування окремих думок у структуровані ланцюги.

Що ж стосується безпосередньо представленої проблематики, то принципи правильного мислення включають набір загальних правил та критеріїв, які сприяють раціональному та логічному мисленню. Серед ключових із них, на нашу думку, слід вказати наступні:

- логічність. Логічність є одним з основних принципів правильного мислення, відповідно до якого останнє повинне базуватись на логічних принципах і правилах, а висновки мають бути взаємно узгодженими та несуперечливими. Основні аспекти логічності включають наступне: а) послідовність і послідовний розвиток думок. Всі висновки і аргументи повинні бути логічно зв'язаними і розміщеними у послідовному порядку; б) відсутність суперечностей в мисленні. Всі висновки і твердження не повинні протирічити один одному. Якщо два висновки суперечать один одному, то один з них або обидва не можуть бути правильними; в) вимагає уникнення розповсюджених логічних помилок, таких як «ад вересня», «фальшиве ділемма» або «недоведений висновок». Всі висновки і доводи повинні бути основані на чітких логічних принципах; г) включає використання правильних логічних форм, таких як силогізм, модус поненс і модус толленс. Висновки повинні бути отримані за допомогою логічних правил і процедур; ґ) передбачає чітке та ясне вираження думок і висновків. Всі доводи, твердження та відношення повинні бути сформульовані відкрито і зрозуміло. А відтак, дотримання вказаного принципу допомагає уникнути неточностей, протиріччя та нелогічних висновків у мисленні.

- доказовість. Основні аспекти доказовості включають наступне: а) доводи - це раціональні аргументи або факти, які підтверджують наші висновки; б) досто-

вірні джерела інформації. Це означає, що ми маємо підтверджувати факти та відношення за допомогою наукових досліджень, експертних думок, авторитетних джерел інформації або емпіричних даних; в) логічність аргументів. Логічність аргумента полягає в тому, що преміси або факти, які ми пропонуємо, забезпечують обґрунтування для прийнятих нами висновків; г) критичне мислення, яке допомагає нам відокремити доказові твердження від недостовірних або маніпулятивних;

- критичність, що включає здатність розглядати різні точки зору, задавати запитання, аналізувати доводи та перевіряти достовірність інформації;

- визначеність. Його суть полягає в тому, що під час використання певного поняття, ми маємо однозначно уявляти собі його зміст. Висловлюючи будь-яке судження, ми повинні розуміти зміст кожного вжитого слова та логічні зв'язки між ними, зміст судження загалом. Розпочинаючи обговорення того чи іншого питання, необхідно спершу конкретизувати його зміст, домовитись про те, у якому контексті його буде розглянуто [4];

- уникнення стереотипів та упереджень. Уникнення стереотипів та упереджень є важливим принципом правильного мислення. Воно вимагає об'єктивного та раціонального підходу до аналізу інформації та прийняття рішень. Основні аспекти цього принципу включають наступне: 1) відкритість до різних поглядів, що передбачає необхідність розглядати різні аргументи, досліджувати різні думки та враховувати різноманітність поглядів, замість обмежуватися стереотипами; 2) вимагає аналізу доказів і фактів, а не спирання на загальноприйняті стереотипи. Воно спонукає нас перевіряти достовірність інформації, шукати об'єктивні дані та раціонально оцінювати доводи; 3) потребує саморефлексії і свідомості своїх власних упереджень та стереотипів. Ми повинні бути усвідомлені та готові переглянути свої погляди, якщо з'являються нові докази або аргументи; 4) відсутність генералізацій; 5) враховує індивідуальні особливості і контекст. Воно уникне узагальнень і розглядає кожну ситуацію і людину в унікальному світлі, замість застосування загальних шаблонів або підходів; 6) правильне мислення сприяє взаємодії та співробітництву з іншими людьми. Це включає відкритий діалог, обмін ідеями, повагу до думок і переконань інших, а також здатність до конструктивного обговорення і розв'язання конфліктів;

- систематичність, тобто мислення має бути систематичним і організованим. Воно передбачає розподіл завдань на підзадачі, аналіз крок за кроком і логічний розвиток думок;

- творчість і гнучкість, відповідно до якого мислення відкриває можливості для нових ідей, альтернативних рішень та нетрадиційних підходів до проблем;

- відкритість до знань - правильне мислення вимагає відкритості до нових знань і ідей.

У логіці можна навести велику кількість прикладів тотожно істинних суджень. Але найзагальнішими з них, які лежать в основі логічних операцій над поняттями, судженнями й умовиводами, є класичні, основні закони мислення: Закон тотожності, закон суперечності, закон виключеного третього і закон достатньої підстави. Лише мислячи за цими законами, ми будемо мислити логічно (правильно), тобто наше мислення буде визначеним, логічно несуперечливим, послідовним і обґрунтованим [5].

Акцентуємо увагу на необхідності розробки за даними законами мислення методичних рекомендацій для співробітників підрозділів Національної поліції України з ілюструванням положень окремих законів мислення на конкретних практичних ситуаціях.

Що ж стосується законів правильного мислення, то вони являють собою нормативно принципову вимогу, що встановлює логічні правила та обмеження, які регулюють процес мислення з метою досягнення обґрунтованих та логічно вірних висновків. Ці закони визначають допустимі форми доведення, взаємозв'язки між судженнями та правила коректного використання розумових операцій, що забезпечують логічну послідовність і відповідність між премісами та висновком. Вони служать основою для

оцінки й аналізу аргументів, уникнення логічних помилок та забезпечення точності та об'єктивності мислення. До відповідних законів, на нашу думку, найбільш доцільно віднести наступні:

1. Закон ідентичності, відповідно до якого кожний предикат, судження або твердження ідентичне самому собі. Це означає, що якщо щось стверджується як істинне, то воно і лишається істинним.

2. Закон невідтлумаченості (невідповідності). Цей закон стверджує, що не можна одночасно стверджувати та заперечувати одне й те ж судження. Наприклад, не можна одночасно стверджувати, що «Сонце світить» і заперечувати, що «Сонце не світить».

3. Закон виключення третього, у відповідності до якого кожне судження або твердження може бути або істинним, або хибним, без інших альтернатив. Існує третя можливість, коли судження не має достатньої інформації, щоб бути визначеним як істинне або хибне.

4. Закон негації. Вказаний закон стверджує, що заперечення істинності судження дає хибність цього судження. Якщо судження істинне, його заперечення буде хибним, і навпаки.

Ці закони допомагають забезпечити логічність, послідовність та правильність наших роздумів, а також служать основою для формулювання та оцінки аргументів, висновків та доводів.

На основі проаналізованих нами джерел та авторських поглядів нами визначено, що значення законів та принципів правильного мислення полягає у наступному:

- вивчення законів та принципів правильного мислення допомагає приймати раціональні рішення. Вказане дозволяє аналізувати докази, розглядати різні точки зору, визначати потенційні помилки в мисленні та знаходити найкращі аргументи для наших висновків;

дозволяє уникати логічних помилок, спотворень мислення та упереджень. Ми навчаємось розпізнавати та коригувати недоліки в нашому мисленні, що дозволяє особі бути більш об'єктивними, точними та акуратними у наших роздумах та висновках;

- розвиває критичне мислення. Все це дозволяє аналізувати аргументи, перевіряти достовірність джерел, розрізняти факти від припущень та формулювати обґрунтовані судження.

- знання принципів та законів правильного мислення допомагають стати ефективними комунікаторами. Ми навчаємось чітко та логічно висловлювати свої думки, розуміти аргументи інших людей та сприймати інформацію об'єктивно.

Висновки

У підсумку представленого наукового дослідження можемо констатувати, що вивчення принципів та законів правильного мислення є важливим, оскільки вони надають нам інструменти для аналізу, оцінки та покращення нашого мислення. Ми глибоко переконані, що дані інструменти мають значний гносеологічний потенціал з огляду на можливість втілення останніх у методичних рекомендаціях, соціальних проєктах, спрямованих на проведення лекцій, тренінгів із правильного мислення, критичного мислення, у тому числі для учнів шкіл, здобувачів вищої освіти.

Література

1. Орлов Ю. В. Злочинність і час: онтологія і метафізика кримінологічного аналізу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. Спец. вип. С. 144-154.

2. Арутюнов В. Х., Мішин В. М., Свінціцький В. М. Методологія соціально-економічного пізнання : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 353 с.

3. Лебедєв В.О. Логіка: конспект лекцій. Харків: УкрДАЗТ, 2013. 84с.

4. Бандура О. О., Гвоздік О. І., Кравець В. М. Логіка для правознавців : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 144 с.

5. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія: хрестоматія: навч. посіб. Київ : Каравела, 2008. 640 с.

АНОТАЦІЯ

Встановлено, що принципи правильного мислення включають набір загальних правил та критеріїв, які сприяють раціональному та логічному мисленню. Серед ключових із них вказано на наступні: а) логічність, відповідно до якого мислення має бути послідовним та узгодженим, уникати суперечностей та нелогічних висновків; б) доказовість, тобто мислення повинно підтримуватись на аргументах, фактах та доказах. Прийняття висновків має базуватись на наявних даних та достовірних джерелах інформації; в) критичність, що включає здатність розглядати різні точки зору, задавати запитання, аналізувати доводи та перевіряти достовірність інформації; г) уникнення стереотипів та упереджень, воно спонукає до об'єктивного оцінювання ситуацій та людей без упереджень; ґ) систематичність, тобто мислення має бути систематичним і організованим. Воно передбачає розподіл завдань на підзадачі, аналіз крок за кроком і логічний розвиток думок; д) творчість і гнучкість, відповідно до якого мислення відкриває можливості для нових ідей, альтернативних рішень та нетрадиційних підходів до проблем; є) відкритість до знань - правильне мислення вимагає відкритості до нових знань і ідей.

Доведено, що закон правильного мислення - це нормативна принципова вимога, що встановлює логічні правила та обмеження, які регулюють процес мислення з метою досягнення обґрунтованих та логічно вірних висновків. Ці закони визначають допустимі форми доведення, взаємозв'язки між судженнями та правила коректного використання мислительних операцій, що забезпечують логічну послідовність і відповідність між премісами та висновком. Вони служать основою для оцінки й аналізу аргументів, уникнення логічних помилок та забезпечення точності та об'єктивності мислення.

Констатовано, що вивчення принципів та законів правильного мислення є важливим, оскільки вони надають нам інструменти для аналізу, оцінки та покращення нашого мислення. Значення останніх полягає у наступному: вивчення законів та принципів правильного мислення допомагає приймати раціональні рішення. Вказане дозволяє аналізувати докази, розглядати різні точки зору, визначати потенційні помилки в мисленні та знаходити найкращі аргументи для наших висновків; дозволяє уникати логічних помилок, спотворень мислення та упереджень. Ми навчаємось розпізнавати та коригувати недоліки в нашому мисленні, що дозволяє особі бути більш об'єктивними, точними та акуратними у наших роздумах та висновках; розвиває критичне мислення. Все це дозволяє аналізувати аргументи, перевіряти достовірність джерел, розрізняти факти від припущень та формулювати обґрунтовані судження; знання принципів та законів правильного мислення допомагають стати ефективними комунікаторами. Ми навчаємось чітко та логічно висловлювати свої думки, розуміти аргументи інших людей та сприймати інформацію об'єктивно.

Ключові слова: мислення, правильне мислення, логіка, принципи, закони правильного мислення.